

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ, ТРУДОВОГО ПРАВА, ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 340.1 : 347

Завальнюк С. В., аспірант кафедри
цивільного права НУ «ОЮА»

Співвідношення аналогії права та юридичних фікцій в цивільному праві

В статті розглянуто співвідношення аналогії права та юридичних фікцій при подоланні прогалін в праві. З'ясовано правову природу понять та визначено відмінності між аналогією та фікцією в цивільному праві.

Ключові слова: прогалини в праві, аналогія права, юридичні фікції.

В статье рассмотрено соотношение аналогии права и юридических фикций при преодолении пробелов в праве. Выяснена правовая природа понятий и определены различия между аналогией и фикцией в гражданском праве.

Ключевые слова: пробелы в праве, аналогия права, юридические фикции.

The article considers the ratio of analogy of rights and legal fictions during overcoming legal gaps. Found out the legal nature of the concepts and identifies differences between analogy and fiction in civil law.

Keywords: legal gaps, analogy of rights, legal fictions.

Постановка проблеми та стан дослідження. Якість сучасного правозастосування багато в чому зумовлена ефективністю використання спеціальних техніко-юридичних засобів, серед яких, зокрема, виділяються юридичні фікції та правові аналогії. Дані прийоми та способи отримали значне поширення, як у матеріальних, так і в процесуальних галузях права. Коректне використання означених механізмів правозастосування зумовлює правильність положень правозастосовних актів.

Вивчення аналогії та фікції в загальній теорії права та цивільному праві стали предметом досліджень Є.Ю. Марохіна, Є.В. Ільїної, Є.Ю. Тихонравова, С.А. Дробішевського, Р.К. Лотфулліна, А.М.Ширвіндта та багатьох інших. Однак питання співвідношення категорій аналогії права та юридичних фікцій не знайшли достатнього висвітлення в вітчизняній юридичній науці. Проблеми визначення сутності та правової природи юридичної фікції і відмежування її від інших правових явищ залишаються недостатньо дослідженими і в російській науковій літературі.

Тому метою даної статті є аналіз категорій «юридична фікція» та «правова аналогія» і визначення їх співвідношення в цивільному праві та правозастосуванні.

Виклад основних положень. Застосування та використання фікцій та аналогій в цивільному праві відповідає сучасному стану розвитку цивілістичної науки. На сьогоднішній день і правозастосування неможливе без подолання прогалін, що актуалізує питання теоретичної розробки питань аналогії права та правових фікцій.

Перш за все, слід розглянути поняття та сутність обох категорій. Під фікцією загалом розуміється прийом мислення, що полягає у визнанні відомого неіснуючого факту існуючим або, навпаки, існуючого — неіснуючим.

Фікції як юридичний прийом мають багатовікову історію. Використання цього засобу юридичної техніки бере свій початок ще в римському праві. Причиною появи даного техніко-юридичного прийому були формалізм і консерватизм норм римського права, у силу чого воно повільно реагувало на зміни в суспільних потребах. На допомогу прийшла діяльність римських правозастосовців - преторів, які в обхід певної норми цивільного права фактично створювали своє власне правило, яке відповідало тогочасним потребам суспільства. Для цього римські претори вдавалися до припущень. Наприклад, щоб стягнути з іноземця борг на користь римського громадянина, необхідно було формально визнати його громадянином Риму, звідки і виникла відповідна юридична фікція. На доктрині римського права заснований і сучасний підхід до юридичних фікцій.

Нерідко юридичні фікції називають ще правовими або легальними. На думку І.В. Філімонової обсяг поняття «юридична фікція» більш широкий ніж «правової (легальної) фікції», так як під останньою розуміють виключно фікцію - прийом юридичної техніки, тобто застосовувану (використовувану) при здійсненні різних видів правової діяльності (правотворчої, правозастосовної, правореалізаційної) [5]. Дане твердження є вірним, адже юридично фікцією може бути не лише прийом правомірної діяльності суб'єктів, а й прийом неправомірної діяльності.

Хибним є твердження, що використання юридичної фікції можливе лише на стадії законотворчості. Використання юридичних фікцій можливо і необхідно на стадії правозастосовування. Роль юридичних фікцій в правозастосованні підтверджується й науковцями. Наприклад, Є.Ю.Марохін визначає юридичні фікції як універсальний метод юридичної техніки, що використовується у виняткових випадках як на стадії правотворчості, так і на стадії правозастосовування [3, с. 6]. Підтверджує можливість використання юридичних фікцій в правозастосовній діяльності суду і Є.Ю. Тіхонравов, сучасний дослідник проблематики юридичних фікцій [4]. Юридичні фікції в судочинстві дозволяють спростити процедуру розгляду і вирішення цивільних справ, сприяють «процесуальній економії». Інколи для правильного та своєчасного вирішення справ перед правозастосовцем не ставиться завдання відображення реальної дійсності, головне - це врегулювання конкретних суспільних відносин, що характеризуються станом неприпустимої невідомості. Отже, фікції, закріплені в нормах матеріального права, мають колосальний вплив на цивільне судочинство та іншу правозастосовчу практику.

Згідно ст. 8 Цивільного кодексу України якщо цивільні відносини не врегульовані ЦК, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами ЦК, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права) [6]. Виходячи зі змісту статті кодексу під аналогією права розуміється прийом правозастосовної діяльності, який полягає у використанні загальних засад цивільного законодавства до відносин, що не врегульовані цивільним законодавством у разі відсутності норм, що регулюють подібні правовідносини.

Підставою використання в правозастосованні аналогії є виявлення прогалини у правовому регулюванні, тобто повна або часткова відсутність нормативних установлень, необхідність яких зумовлена об'єктивними потребами суспільного розвитку. Нерідко синонімом прогалини в праві є термін «лакуна».

Отже, першою відмінною рисою понять юридичних фікцій та аналогії права є їх нормативне закріплення. Так, ситуація вимагає аналогії права виникає лише у випадку

відсутності регулювання конкретного правовідношення в чинних нормах права; юридичні ж фікції застосовуються суб'єктом правозастосування випадку прямого передбачення нормою закону. Наприклад, у випадку виявлення судом спадкоємців, що мають право на отримання частки спадкового майна, незалежно від змісту заповіту (ст. 1241 Цивільного кодексу України) для визначення належної їм частки суд повинен застосувати фікцію, що заповіту не існує.

На думку Є.Ю. Марохіна, юридична фікція на відміну від аналогії знаходить своє закріплення в правовій нормі і призначена для регулювання чітко визначеного кола суспільних відносин. Сформульована фікція завжди ґрунтується на спочатку хибному уподібненні, ототожненні обставин, що потребують регламентації, тоді як аналогія завжди заснована на фактичній вельми тісній схожості реальних обставин і відносин, які, як правило, належать до одного класу: властивість, яка обумовлює регулювання одних явищ, повинна бути наявною і в інших, нерегульованих правом відносин, що і є підставою для екстраполяції властивостей правової норми [3, с. 91].

Як відмічає Є.В. Ільїна, і юридичні фікції і правові аналогії вносять чіткість і стабільність в правове регулювання, сприяють подоланню невизначеності в правовій сфері, однак правова природа, способи утворення, роль і місце цих явищ у праві різні [1, с. 195]. З визначеною дослідницею роллю обох прийомів правозастосування не можна не погодитися. З огляду на динаміку розвитку відносин, що регулюються цивільним правом, і їх різноманітність та відносність до різних сфер життя, використання правових аналогій та юридичних фікцій вбачається доцільним для запобігання утворення «мертвих зон» права.

Є.Ю. Тихонравов та С.А. Дробишевський відносять і юридичні фікції, і правові аналогії в процесі правозастосування до засобів конструювання «позазаконних приписів». Дослідники, однак, вважають, що правові аналогії наряду з тлумаченням права відносяться до створюючих фікцій, а саме поняття юридичних фікцій є ширшим за правові аналогії. Аналогія ж права припускає конструювання позазаконного припису за допомогою втілення рис правових положень, узагальнених в одному або декількох юридичних принципах [2, с. 49].

Отже, юридичні фікції являють собою особливий засіб юридичної техніки, який полягає у визнанні завідомо неіснуючого факту існуючим, або, навпаки, неіснуючим існуючого. Юридичні фікції закріплені в правових актах і використовуються в юридичній практиці як нормативний припис у вигляді специфічного способу (прийому). Аналогія права використовується для прийняття рішення по конкретній справі на основі загальних принципів і змісту права. Аналогія права застосовується для таких прогалин в праві, для яких неможливо підібрати норму права, що регулює подібні відносини.

Правова природа обох процесів є схожою, однак далеко не тотожною: і аналогія права і юридичні фікції переслідують схожі цілі – уникнення юридичної невизначеності підчас правовідносин, що прямо не врегульовані правом, подолання на користь інтересів суспільства меж формалізму права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ильина Е.В. Соотношение юридической фикции и аналогии в праве / Е.В. Ильина // Вестник ВолГУ. – Серия 9. – 2012. – № 10. – С. 194-195.

2. Тихонравов Е.Ю. Созидательные фикции в практике законодательного санкционирования и судебного применения аналогии права и закона / Е.Ю. Тихонравов, С.А. Дробышевский // Современное право. – 2012. – № 9. – С. 48-51.

3. Марохин Е.Ю. Юридическая фикция в современном российском законодательстве: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Е.Ю. Марохин. — Ставрополь, 2004. — 179 с.
4. Тихонравов Е.Ю. Понятие фикций и необходимость их использования при вынесении судебных постановлений / Е.Ю. Тихонравов // Проблемы наук теории и истории государства и права: сб. науч. ст. — 2008. — № 2. — С. 172—186.
5. Филимонова И.В. Понятие юридической фикции: современные доктринальные подходы / И.В. Филимонова. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.law-n-life.ru/arch/175/175-7.PDF>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

УДК 347.9

Парасюк В. М., доцент кафедри цивільного права та процесу ЛьвДУВС, к.ю.н., доцент;
Садовник І. В., курсант 2-го курсу факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства ЛьвДУВС

Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи

У науковій статті проводиться порівняльний аналіз норм ЦК України, що визначають момент виникнення у фізичної особи цивільної правоздатності та її зміст. Стверджується, що цивільна правоздатність і суб'єктивне цивільне право являють собою різні правові явища. Аналізується зміст таких понять, як обмеження та позбавлення неповнолітнього віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років права самостійно розпоряджатися своїми доходами.

Ключові слова: цивільна правоздатність; суб'єктивне цивільне право; обмеження та позбавлення цивільної дієздатності неповнолітнього.

В научной статье проводится сравнительный анализ норм ГК Украины, определяющих момент возникновения у физического лица гражданской правоспособности и ее содержание. Утверждается, что гражданская правоспособность и субъективное гражданское право представляют собой различные правовые явления. Анализируется содержание таких понятий, как ограничение и лишение несовершеннолетнего в возрасте от шестнадцати до восемнадцати лет права самостоятельно распоряжаться своими доходами.

Ключевые слова: гражданская правоспособность; субъективное гражданское право; ограничение и лишение гражданской дееспособности несовершеннолетнего.

In the scientific paper a comparative analysis of the Civil Code of Ukraine, determining the time of an individual civil capacity and its content. It is alleged that civilian capacity and subjective civil law are different legal effects. We analyze the meaning of concepts such as restriction and deprivation of a minor under the age of fourteen to eighteen right to dispose of their income.

Keywords: civil capacity; subjective civil law, restriction and deprivation of civil capacity of the minor.

Постановка проблеми. Людина і ступінь її участі в різних суспільних відносинах з найдавніших часів привертала увагу філософів, соціологів, психологів, правознавців. У юридичній науці людина представляє інтерес як можливий суб'єкт прав і обов'язків. «Право, як відомо, саме не діє, діють люди, зі свободою волі, які у своїх взаєминах виступають як суб'єкти права» [6, с. 43]. Без права суб'єкт права не має сенсу.